

váděné politiky. Jedinou výjimku tvoří problematické zacházení se statistickými údaji. Autor sám hodnotu dobových statistických údajů zpochybňuje, nabádá k jejich kritickému zkoumání a upozorňuje na jejich omezenou využitelnost. Píše například, že „statistické ukazatele jsou konstruovány natolik odlišně, že není možné si z těchto údajů vytvořit obraz, jaký bychom dnes potřebovali“ (s. 115). Problém spočívá v tom, že dobová data, jak Rákosník sám naznačuje, byla často produkována pro vytvoření určitého, pochopitelně příznivého obrazu. Lze namítnout, že takové tendence má každá vláda. Systém politicky motivovaného filtrování a upravování „citlivých“ statistických údajů (k nimž mnohá hospodářská a sociální agregátní data zcela jistě patřila) však dosáhla v komunistických režimech včetně Československa takových rozměrů, že vyvstává otázka, zda je vůbec lze využít. Úkolem dnešního badatele navíc není doplňovat vlastní obrázky ilustracemi statistických dat. Je ovšem zřejmé, že bez jakýchkoli statistických údajů lze jen těžko dosáhnout zasazení československého vývoje do širšího kontextu vývoje sociálních států. Rákosník navíc na rozdíl od Tomasze Inglota data často pečlivě porovnává a věnuje se způsobům jejich konstrukce.

Ačkoli je text čtivý, prospěla by mu důraznější redakce, která by odstranila drobná stylistická uklouznutí, například časté opakování obrátů. Autor jasně deklaruje svá hodnotová východiska, je zastáncem rozvoje sociálních práv, a proto občasně normativní hodnocení („skvělé výsledky“, „bohužel“) spíše text oživuje a dodává mu spád.

Na Rákosníkově textu je třeba zdůraznit hned několik pozitiv. Autor se především originálním způsobem chopil složitého tématu a vyslovil ve veřejném prostoru otázky důležité jak pro vědecký výzkum, tak pro současnou českou společnost. Zachycení dlouhodobých trendů a rozkrývání tradovaných klišé spojených se sociální po-

litikou po Únoru by jen těžko hledalo v došavadní literatuře konkurenci. Snaha o kontextualizaci československé sociální politiky východním i západním směrem, byť s výše naznačenými problematickými momenty, jeho dílo kvalitativně povyšuje nad běžnou – na partikulární aspekty českého prostředí omezenou – domácí produkci. Vzhledem k vysoké kvalitě by mohly empiricky zaměřené části směle obstát v mezinárodním prostředí.

Vojtěch Ripka

Miroslav Vaněk: *Byl to jenom rock'n'roll? Hudební alternativa v komunistickém Československu 1956–1989*
Praha, Academia 2010, 639 s.

Význam moderní populární hudby a především rocku (rock'n'rollu, bigbítu) pro sociální život druhé poloviny 20. století snad nelze přecenit a v uzavřených společnostech na „naší straně“ železná opona k němu přispívala také politická rezonance „imperialistické“ hudební kultury. Alexandr Solženicyn kdysi prohlásil, že Sovětský svaz dokáže zlikvidovat jenom elektrický kytara, a v mezinárodním kontextu dnes již existuje celá řada děl věnovaných vlivu rockové hudby (resp. souvisejícího milieu) na pád komunistických režimů (např. sborník *Rocking the State* editovaný Sabrinou P. Rametovou; Boulder, CO: Westview Press, 1994). Přes tyto skutečnosti a rozsáhlý rozvoj rockové hudby i zájmu o ni (nejen) v předlistopadovém Československu zůstala naše rocková scéna až na výjimky mimo obzor zájmu hudebních vědců, sociologů či historiků. O mapování jejího vývoje se pokoušeli pouze sympatetičtí hudební „kritikové bez konzervatoře“, abych použil sebecharakteristiku jednoho z nich, a nejrůznější aktéři či angažovaní zájemci, kteří udělali vskutku hodně, zůstali však přeci jen omezeni vlastními noetickými možnostmi i osobními hledisky, někdy i zcela

programově. Vyvrcholení, za které lze sotva jít dál, v tomto směru představuje postupně doplňovaná série článků Vojtěcha Lindaura a Ondřeje Konráda, původně vycházející na sklonku osmdesátých let v *Grammorevui*, podle níž se točil i televizní seriál *Bigbít* (naposledy vydáno jako *Bigbít*, Praha: Plus, 2010). Pominout nemůžeme ani Alanův sborník *Alternativní kultura* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001), který představuje pokus o sociologické uchopení různých forem alternativní kultury, včetně hudební, ani ten se však nemohl opřít o systematický akademický výzkum.

Teprve dvacet let po pádu režimu, který roku rozhodně nepřál, proto přichází jeho první velké odborné zpracování z pera historika soudobých dějin specializovaného především na metodu orální historie. Vzhledem k torzovitosti a jednostrannosti dostupných písemných i audiovizuálních pramenů, stejně jako pro nezbytnost kritického nakládání s interview s žijícími aktéry, je to jistě dobré zázemí, byť – jak uvidíme dále – s sebou nese také určitá úskalí. Miroslav Vaněk se ostatně na svoji úlohu dlouhodobě připravoval jak vlastními výzkumy, tak vedením řady diplomních prací, které umožnily zpracování dílčích sond (v knize je jich citováno 9, některé byly ovšem vedeny také dalšími badateli). Výsledkem je proto vskutku velkolepá freska českého předlistopadového rocku, která v osmi různě dlouhých kapitolách přináší jeho vymezení, přiblížení amerických a britských kořenů a „prostředků importu“, popis jednotlivých vývojových etap českého bigbítu, stejně jako etap a forem ideologických i čistě policejních represí, rockové publicistiky a nakonec i diskusi, zda a do jaké míry byla rocková hudba v socialistickém Československu „politikem“. Vůči autorovu výkladu lze sice tu a tam vznášet námitky za drobné nepřesnosti nebo opominutí, ta však v knize, která vpravdě zakládá nové pole výzkumu, snad ani nemohou chybět a nadto jsou nanejvýš takového rázu, že si jich všimnou jen ti, již si je

bez nesnází snadno opraví či doplní. Vaněk kupříkladu nevysvětluje amatérské „přehrávky“, jen profesionální, ačkoli většina rockových kapel za normalizace z nezbytnosti hrála právě jako amatéři, a poněkud jednostranný je třeba také jeho přístup k sokolovskému Festivalu politické písně („většina ‚sokolovských umělců‘ si skutečně svým vystoupením naprosto jasně uvědomovala, pro koho a proč tvoří;“ s. 464), zvlášť když se na druhou stranu snaží problematizovat paušální odsudek tajných spolupracovníků StB (např. s. 420–422).

Větší výhrady snad lze mít jen k disproporcčnosti jednotlivých témat, neboť za tímco samotnému českému rocku je věnováno necelých sto stránek textu, režimní boj proti němu a jeho omezování dostaly bezmála dvojnásobný rozsah. Paradoxnost tohoto rozdílu podtrhuje skutečnost, že Vaněk se současně kloní spíše k nepolitickému výkladu většiny českého rocku (zejm. s. 547–548), i když tím na druhou stranu může demonstrovat obludný charakter komunistického režimu, který rockery pronásledoval, aniž pro to měl věcné důvody, a současně vlastní přesvědčení, že rock „má revoltu přímo v krvi“ (s. 39). Podobně si nejsem jist – byť se tím už částečně dostáváme do roviny osobních preferencí –, lze-li art rock sedmdesátých let paušálně označit za nezajímavý a úpadkový a naproti tomu vyzdvihovat „novou revoltu“ v podobě přinejmenším textově prajednoduchého punku následující dekády (s. 130n., 272n.). Tyto nedostatky však lze vysvětlit docela prozaicky: autorovi zhruba v polovině (rozsáhlé) knihy „došel dech“. Bravurně načrtnuté pasáže tak postupně ustupují šedi akademického výkladu ve špatném smyslu tohoto výrazu, a nakonec se autor už jen „chytá stěbla“, aby dílo dokončil: závěrečná kapitola o politických dimenzích rockové hudby je doslova „slepena“ z diskuse o povaze žánru s dílčími příklady z komunistického období, po nichž následuje upozornění na nové nebezpečí v podobě komercializace po jeho

pádu a s tématem knihy naprosto nesouvisějící casy CzechTek-u, Rádía Wave a omezenosti někdejšího ministra kultury Vítězslava Jandáka.

K těmto kritickým výhradám nutno přidat několik dalších, jejichž relevance vynikne zejména na stránkách sociologického periodika; ve dvou ohledech to znamená, že autor je „příliš americký“ a ve třetím pravý opak. Po „vzoru“ řady populárně odborných děl o moderní americké hudbě, v knize ostatně široce citovaných, Miroslav Vaněk nebere velký ohled na metodické ukotvení svého výzkumu a interpretací, a to ani v případě „exkurzí“ do hájemství jiných společenských věd. V případě moderní historie je jistě přínosné, dokáže-li badatel vedle archivních pramenů a dobové publicistiky pracovat s orálně zaznamenaným materiálem, leckdy by však bylo dobré při jeho analýzách využít také sociologických metod. Právě to je ale „kamenem úrazu“, pokouší-li se o to někdo, pro koho jde o „zájezdy do oblastí blízkých srdci a cizích metodickému poznání autora“, jak bylo kdysi pěkně napsáno o jednom českém také-sociologovi. Proklamovaná „sociologičnost“ se totiž smrskává do diskuse o povaze (vztahu) kultury a subkultury, která je na úrovni seminární práce (s. 40–48), zatímco rocková hudba je vymezena především jen jako „revolta mladých“. Obávám se, že ani s jedním nevystačíme, a že takovéto „analýzy“ snižují interpretační hloubku celého díla, nehledě na to, že v očích veřejnosti poškozují jinou akademickou disciplínu – takovouto „sociologii rocku“ by opravdu mohl dělat každý.

Druhým „ze zámoří odkoukaným“ nešvarem je představa, že zpracujeme-li dějiny jediného konkrétního fenoménu od jeho počátků, získáme vyčerpávající informace, aniž bychom přitom hleděli na širší historický i sociální kontext. Potíž je v tom, že český a (tím spíše) angloamerický rock v žádném případě nezačínal v nějakém „roce 0“, jak nechtěně vyplývá z Vaňkových „kompaktních“ dějin, nýbrž rodil se

ve starších hudebních proudech i měnícími se preferencemi jejich posluchačů. A to přes to, že nástup rock'n'rollu byl mimořádně rychlý a pro celou moderní populární hudbu zásadní: vzpomeňme alespoň na R&B, rockabilly a folk (včetně jeho protestní sociální dimenze!), nebo na skutečnost, že zatímco Bob Dylan rozhodně nezačínal jako rocker, Johnny Cash začínal právě tak – a mezi rockery figuruje ještě v Goldsteinově *Poetry of Rock* z roku 1969! Nadto i když byl v českém prostředí zejména osmdesátých let „tvrďák“ rock považován námnoze za antipod „intelektuálního“ folku, nebo spíš toho, co za něj mainstreamoví posluchači tzv. žánru FTC považovali, sdílel s ním přinejmenším podobné osudy – vládnoucím režimem nemilovaných hudebních stylů. A připomeňme ještě jeden chybějící kontext: ačkoli nelze zpochybňovat americké kořeny rocku a primát angloamerické hudební kultury, ve specifických poměrech předlistopadového Československa hrály podstatnou úlohu také polské a maďarské, případně i další rockové vlivy. O těch se z Vaňkovy knihy naneštěstí nedozvídáme prakticky vůbec nic, vyjma opakovaného, avšak blíže nespecifikovaného (nepochybně náležitého) tvrzení, že represe proti rockové hudbě byly v těchto zemích slabší.

Naopak specificky česká je představa, že jsme se zbavili „středověké temnoty“ – náboženství, které bylo hlavním zdrojem útlaku v minulosti, případně takhle dosud funguje v méně rozvinutých zemích (s. 303–305) –, což umožňuje svobodný rozvoj právě i v případě rockové hudby. Chce-li už autor na této tezi stavět, mohl na více místech knihy citované křesťanské odpůrce rocku doplnit také o „napraveného hříšníka“ Boba Larsona, jehož „dílo“ je v tomto směru obzvlášť „šťavnaté“. Podstatnější však je, že se hluboce mýlí, tvrdí-li, že „křesťanství do historie rock'n'rollu nijak výrazně nezasáhlo“ (s. 301) a tím spíš to platí o náboženství obecně. Nemám ovšem na mysli „církvní pop“, byť i v tom-

to případě by se našly světlé výjimky, ale konverze Vana Morissona či Patti Smithové, o Bruce Springsteenovi a Bobu Dylanovi ani nemluvě, a především skutečnost, že náboženství neznamená jenom křesťanství. Právě v případě rocku a vůbec celé „kultury mladých“ v šedesátých letech totiž hrály podstatnou úlohu nové nebo idealizované dálnovýchodní náboženské směry – vzpomeňme na Beatles! – a když ne ty, tak negativní, ale přesto podstatné vztahy vůči „oficiálnímu“ křesťanství. Americkou kulturu, včetně moderní hudby, si totiž bez religiozity (ne nutně církevní) vpravdě nelze představit a v menší míře totéž platilo i o druhé „kolébce rocku“, Británii – a konec konců také o části naší rockové scény.

Tyto kritické připomínky, jichž je ostatně poskrovnu a jen v některých případech mají zásadní význam, ovšem v žádném případě nemají zpochybnit kvality recenzované knihy, která je dílem nejen průkopnickým, ale jako celek také důkladně promyšleným a (zejména zpočátku) pregnantně zpracovaným. Vaňkem nakreslená „mapa“ českého bigbitu je pro poznání jeho vývoje a některých sociálních souvislostí dílem vsukutku klíčovým a je také solidním základem, z něhož budou moci – nebo spíš pro jeho neobejitelnost: budou muset – vycházet všechna další zpracování tématu, subtemat i jejich „externalit“. Kéž by jich brzy bylo přehršel!

Zdeněk R. Nešpor

Jindřich Krejčí: *Kvalita sociálněvědních výběrových šetření v České republice*

Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 2008, 195 s.

V nakladatelství SLON vyšlo v roce 2008 v ediční řadě *Studie* první vydání knihy Jindřicha Krejčího, vedoucího oddělení Českého sociologického datového archivu Sociologického ústavu AVČR, v.v.i., s názvem *Kvalita sociálněvědních výběrových šet-*

ření v České republice. Zmíněná publikace, jež vznikla na podkladech doktorské práce autora, si vymezuje několik cílů.

Primárním cílem textu je slovy Krejčího „otevřít do značné míry nové téma odborné veřejnosti“ (s. 12). Je pravda, že kvalitě akademických i komerčních výběrových šetření byla na české badatelské půdě věnována jen nesystematická pozornost; zájem byl v této oblasti úzce orientován především na výzkumy veřejného mínění a nebo metodologickou problematiku validity a reliability. Ani Krejčího kniha sice neaspiruje na komplexní analýzu široké problematiky kvality dotazníkových šetření, nicméně na jedné straně přinejmenším otevírá v českém prostředí prozatím nepřilíš frekventovanou oblast problému nízké návratnosti, na druhé straně pak čtenáře seznamuje s nejčastěji užívanými obecnými koncepty a sama se na vytvoření obecného rámce zkoumání kvality ve výběrových dotazovacích šetřeních soustředí. V rámci takového rámce autor rozvíjí hlubší analýzy a postupně se věnuje naplňování dalších vytyčených cílů: posoudit prostředí pro realizaci výběrových dotazovacích šetření v České republice a provést analýzu ve dvou vybraných oblastech spojených s kvalitou šetření, návratnosti a realizace výzkumů volebních preferencí v ČR.

Jak autor sám podotýká, kvalita má řadu dimenzí a i z tohoto důvodu nelze podat zhodnocení celé oblasti výzkumu. V tomto kontextu obhajuje Krejčí záměrný výběr problému návratnosti a volebních výzkumů pro systematictější analýzu. Právě tato témata podle něj provokují u odborné i širší veřejnosti kritické diskuze o kvalitě šetření a vedou k dezinterpretaci obrazu oboru sociálního výzkumu, avšak bez ověřených informací, ke kterým se tak snaží autor podat adekvátní alternativu v podobě předloženého textu.

Krejčí vhodně kombinuje schopnosti vědeckého pracovníka a zkušenosti pedagoga, když v textu účelně kombinuje teoretické statě zachycující základní charakter